

1 Jiří GAZDA (Brno)

2 **Skrytá aserce jako prostředek jazykové manipulace** 3 **v současné ruské a české politické publicistice**

4 Příspěvek je zaměřen na diskurzivní analýzu titulků a perexů vybraných textů současné
5 ruské a české politické publicistiky, v nichž je aserce (tvrzení) a její záměna za presupozici
6 (předpoklad) využívána jako prostředek jazykové manipulace. Cílem studie je ukázat, že
7 skrytá aserce je spolu s nepřiměřeným používáním expresivního lexika a ironie jedním
8 z rozlišovacích znaků neautentické publicistiky a propagandy.

9 **Klíčová slova:** presupozice; skrytá aserce; politická lingvistika; jazyková manipulace;
10 propaganda; ruský jazyk; český jazyk

11 **Covert Assertion As a Means of Language Manipulation in Contemporary** 12 **Russian and Czech Political Journalism**

13 The paper is focused on discursive analysis of headlines and journalistic leads of selected
14 texts of contemporary Russian and Czech political journalism, in which assertion and its
15 substitution for presupposition is used as a means of language manipulation. The aim of the
16 study is to show that covert assertion, along with the disproportionate use of expressive lexic
17 and irony, is one of the distinguishing features of non-authentic journalism and propaganda.

18 **Key words:** presupposition; covert assertion; political linguistics; language manipulation;
19 propaganda; Russian language; Czech language

20 Jednou z nejdůležitějších sociálně kognitivních potřeb moderního člověka je potřeba
21 hodnověrných informací o dění ve společnosti a ve světě, za kterými se obrací
22 k médiím různého druhu, v současnosti stále častěji ke zpravodajství a publicistice
23 v prostředí celosvětové elektronické sítě. Autenticita a serióznost médií je přitom
24 obecně poměřována mírou respektování zásad novinářské profesionality a etiky,
25 jakými jsou aktuálnost, přesnost a hodnověrnost jimi zprostředkovaných infor-
26 mací. Současně však platí, že autoři textů jako subjekty žurnalistického diskurzu,
27 vytvářející sdělení o různých fragmentech skutečnosti, se snaží zaujmout a vyjádřit
28 stanovisko ke sdělovaným obsahům tak, aby se s ním potenciální čtenáři v co největší
29 míře identifikovali nebo ho alespoň akceptovali jako korektní (ФУРЦАНОБА 2009).

30 V současné době, charakterizované rozpadem a zmatením tradičních hodnot
31 včetně elementární úcty k pravdě a označované často jako doba postfaktická, kdy

1 je většina lidí odríznuta od možnosti relevantním způsobem se podílet na řízení
2 státu, se žurnalisté stávají svého druhu „vlivovými agenty“ přispívajícími význam-
3 ným způsobem k utváření veřejného mínění. Zpravodajské servery jsou různými
4 mocenskými subjekty, politickými a názorovými uskupeními i vládnoucími kruhy
5 využívány k propagaci vlastních idejí a formování představ a nálad odpovídajících
6 jejich ideologii a mocenským zájmům (МАНАЕНКО 2003, 87). Média se tak stávají
7 jedním z nejdůležitějších a nejvlivnějších subjektů široce pojímaného politického
8 diskurzu, jehož cílem je získání a udržení moci. Dostát této úloze korektní cestou
9 s oporou na racionální argumentaci je velmi obtížné, a proto se politici a straníci
10 jim média stále častěji uchylují k diskurzivním strategiím využívajícím prostředky
11 působící především na emoce a podvědomí adresátů.

12 V podmínkách totální přítomnosti médií v celospolečenském komunikačním
13 prostoru mají informace výběrový a interpretativní charakter: čtenáři konzumují
14 vyříděná, zpracovaná a mnohdy dokonce zprefabrikovaná sdělení, vytvořená
15 v souladu s redakční politikou a ideologií daného média a jeho vlastníků. Profese-
16 sionální úsilí žurnalistů se tak často nezaměřuje primárně na hledání racionálních
17 důkazů pravdivosti podávaných informací, ale především na ovlivnění vědomí
18 a názorů čtenářů s cílem dosáhnout toho, aby adresát uvěřil nejen tomu, že autorem
19 předkládaná verze sdělení je pravdivá, ale že také saturuje jeho čtenářské potřeby
20 a očekávání. Autoři textů se tak často uchylují k jazykové demagogii, kterou se
21 obecně rozumí takové způsoby nepřímého ovlivňování adresáta sdělení, kdy jsou mu
22 názory na sdělované obsahy implantovány nikoliv otevřeně, nýbrž skrytě s využitím
23 mechanismů jazykové manipulace (БУЛЬГИНА, ШМЕЛЕВ 1997, 461).

24 Řečová manipulace je přitom poměrně běžným jevem jak v osobní, tak v masové
25 komunikaci. Reklama, předvolební kampaně a ideologická propaganda jsou hlavními
26 oblastmi, v nichž je řečové manipulace využíváno k formování určitých preferencí,
27 potřeb, názorů, předsudků a myšlenkových stereotypů, které jsou výhodné pro
28 manipulátora. Řečová manipulace společenským vědomím prostřednictvím médií
29 se v současné době stává jedním z aktuálních a nejméně probádaných problémů
30 kultury veřejné komunikace (ЗАВЬЯЛОВА 2016).

31 Jedním z velmi účinných prostředků jazykové manipulace je sofistická hra
32 se smyslovými komponenty výpovědi spočívající v úmyslné záměně tvrzení za
33 jeho předpoklad, přesněji řečeno za maskování asertivního komponentu výpovědi
34 jako sémantické presupozice, tj. smyslového komponentu, bez něhož výpověď nelze
35 považovat za pravdivou (ФУРСАНОВА 2009).

36 Samotný pojem presupozice byl původně zaveden ve výrokové logice britským
37 logikem Peterem Frederickem Strawsonem (2011) a teorie presupozice a aserce
38 (tvrzení, uznání pravdivosti výroku) jako smyslových komponentů významu slova
39 byla detailně rozpracovaná zejména moskevskou sémantickou školou (АПРЕСЯН
40 2005, 9–15).

1 Presupozicí se obecně rozumí skutečnost, která se při výpovědi považuje za
2 platnou, pokud má být komunikace smysluplná a úspěšná, přičemž se rozlišují
3 presupozice (předpoklady) sémantické a pragmatické. Sémantické presupozice
4 se týkají bezprostředního významu věty, pragmatické presupozice se vztahují
5 k širokému kontextu, představují „společné vědomí komunikantů“ (МАКАРОВ
6 2003, 132–133).

7 Jako aserce se pak označují ty propoziční komponenty výpovědi, které zbývají
8 po eliminaci presupozice, a které mohou být jak pravdivé, tak nepravdivé, aniž by
9 způsobovaly anomálnost výpovědi. Aserce je tedy zjednodušeně řečeno to, co se
10 danou výpovědí tvrdí, přikazuje, zjišťuje apod. (КРОХТАВ3 2001, 245).

11 V novinovém titulku *Svěřenci trenéra Jandače v Pchjongčchangu na medaili nakonec*
12 *nedosáhli* je sémantickou presupozicí fakt, že svěřenci trenéra Jandače (tj. český
13 hokejový tým) v Pchjongčchangu sahalo po medaili (tj. hráli na olympijském turnaji
14 utkání o 3. místo), a asercí je konstatace faktu, že na ni nedosáhli (tj. v utkání
15 neuspěli). Pragmatické presupozice, jejichž úplný výčet je u jakékoliv výpovědi
16 prakticky nemožný a o které autor svou výpověď opírá, jsou dány tím, že autor
17 např. předpokládá, že adresátovi (čtenáři sportovní rubriky v novinách) je známo,
18 že Jandač je trenérem české hokejové reprezentace, že v Pchjongčchangu probíhají
19 zimní olympijské hry, jejichž součástí je i hokejový turnaj, kterého se účastní i český
20 hokejový tým, jenž se probojoval až do boje o 3. místo, atd.

21 K jazykové manipulaci pak dochází v případech, kdy myšlenka (tvrzení, aserce),
22 kterou chce mluvčí imputovat adresátovi, je prezentována jako presupozice, tj. jako
23 samozřejmý předpoklad, který nepodléhá negaci (zpochybnění). Ve větě *Poslanec XY*
24 *se tentokrát dostavil na jednání sněmovny strážlivý* je pomocí operátoru (výrokového
25 modifikátoru) *tentokrát* jako presupozice (samozřejmý fakt, o kterém se nediskutuje)
26 prezentováno nepřímé tvrzení (aserce), že v minulosti se jmenovaný poslanec
27 nejméně v jednom případě dostavil do poslanecké sněmovny v podnapilém stavu,
28 případně, že tento poslanec dochází na jednání poslanecké sněmovny většinou
29 v podnapilém stavu.

30 Presupozice mohou sloužit k manipulaci s tázaným, například u tzv. sloučených
31 (zavádějících) otázek v různých anketách nebo reklamních a politických sloganech,
32 ale i v běžné komunikaci. Reklamní otázka *Chcete se zbavit přebytečného tuku*
33 *bez námahy?* obsahuje presupozice, že potenciální adresát jednak trpí nadváhou
34 a jednak chce zhubnout. V sugestivní otázce televizního nebo rozhlasového redaktora
35 *Domníváte se, že by premiér měl být odvolán až po vyšetření korupčního skandálu? Lze*
36 *identifikovat presupozice a) premiér je zapleten do korupčního skandálu, b) premiér*
37 *by měl být v každém případě odvolán.*

38 Samotný předpoklad obsažený v otázce nemusí vždy nutně signalizovat řečovou
39 manipulaci, o tu se jedná v případech, kdy se adresát s implicitní presupozicí
40 neztotožňuje, a kdy na takto položenou otázku nemůže dát jednoznačnou odpověď

1 (ano/ne). Jedinou možností, jak se nestat obětí jazykové manipulace, je komunikaci
2 opustit.

3 Ve veřejném politickém diskurzu, v oblasti politické agitace a propagandy jsou
4 sloučené otázky velmi častým nástrojem řečové manipulace. Ruská lingvistka
5 Irina Levontinová uvádí v jednom ze svých popularizačních textů¹ jako příklad
6 využívání této techniky předákem ruské nesystémové opozice Alexejem Navalným
7 při aktivizaci jeho příznivců na masových mítincích: *Россия будет свободной! Да или*
8 *нет?* Sloučená otázka v tomto případě obsahuje presupozici, že Rusko není svobodné.
9 Kladnou odpověď se příznivci politika s implikovanou presupozicí ztotožňují, pro
10 jeho odpůrce však otázka nedává smysl, jelikož z jejich hlediska vychází z nepravdivé
11 presupozice, a nelze proto na ni odpovědět ani kladně, ani záporně.

12 Pro řečovou manipulaci je v těchto případech charakteristické zaměření nikoliv
13 na přesvědčování a argumentaci, ale na sugerování pomocí psychologicky účinných
14 apelací především na emocionální a hodnotovou sféru adresáta. Iluze samostatnosti
15 vyvozovaných závěrů (implikatur) ze strany adresáta vznikají na základě toho, že
16 klíčové komponenty smyslu jsou v manipulativních řečových aktech často impliko-
17 vány, subjektivní mínění je adresátovi předkládáno jako samozřejmý předpoklad,
18 závěry jsou adresátovi podsouvány v zamaskované podobě a výpovědi jsou nasyceny
19 hodnotícími výrazy.

20 Cílem tohoto příspěvku je ukázat, jak je aserace vydávaná za presupozici využí-
21 vána, případně zneužívána ve sféře pomyslného široce chápaného rusko-českého
22 dialogu ve veřejném komunikačním prostoru celosvětové sítě, přesněji v textech
23 ruské a české internetové publicistiky, které představují vzájemnou rusko-českou
24 mediální reflexi zejména v oblasti politického diskurzu.

25 Vhodný materiál pro diskurzivní analýzu textů politické publicistiky poskytují
26 novinové titulky a perexy (úvody) publicistických článků, které v kondenzované
27 podobě nejen vyjadřují věcný obsah textu, ale většinou také jazykově signalizují
28 postoj autora k prezentovanému problému a jeho subjektivní hodnocení. Právě
29 pragmatická složka významu těchto mikrotextů je nejdůležitější pro posouzení
30 účinnosti jazykových prostředků na recipienta, a tedy i cíleného užívání těchto
31 prostředků k uskutečnění komunikačních záměrů, vyplývajících z persvazivní
32 (přesvědčovací) funkce publicistického textu

33 Pro české mediální prostředí je charakteristické, že právě tzv. „ruská karta“,
34 tj. vztah k Rusku, hodnocení jeho současné politiky i jeho vlivu na vývoj české
35 společnosti v minulosti, je jedním z nejtransparentnějších indikátorů názorové
36 orientace autorů mediálních textů a názorových skupin, které tyto autoři reprezentují.
37 V českém politickém a mediálním prostředí je tak v důsledku specifické historické
38 zkušenosti a geografické blízkosti imperiální mocnosti k dění v současném Rusku
39 patrná zvýšená citlivost, přičemž významná část politiků i médií vytrvale artikuluje

¹ <<https://trv-science.ru/2012/02/14/nepрукha/>>

1 pocit ohrožení Česka a českých zájmů ze strany autoritativního režimu prezidenta
2 Putina (GAZDA 2017, 227).

3 Záměna aserce za presupozici a s ní spojená implikatura, tedy řečově pragmatický
4 postup, kdy mluvčí vytvoří v podtextu kategorickou presupozici, která obsahuje
5 skryté tvrzení, na jehož základě má adresát dospět k zdánlivě samostatným závěrům,
6 je autory publicistických textů často používána už v samotných titlulcích článků,
7 jejichž tématem je ať už domnělá či reálná, přímá nebo nepřímá hrozba pro ČR nebo
8 EU ze strany Ruska:

9 *O odvěkém ruském rozpínavém imperialismu* (presupozice: Rusko se vždy v ději-
10 ních chovalo jako imperiální mocnost); *Ivan Gabal: Nemůžeme tady nechat volně řídit*
11 *ruskou propagandu* (presupozice: v ČR nekontrolovaně působí ruská propaganda);
12 *Obrana proti Putinovi: Zdravý veřejný prostor jako v Německu* (presupozice: Putin
13 představuje hrozbu, proti které je třeba se bránit); *Vražda Borise Němcova: Putinův*
14 *zdvižený ukazováček* (presupozice: Putin zosnoval vraždu B. Němcova); *Nový šéf BIS*
15 *by měl hájit ústavu a odhalovat aktivity Kremlu* (presupozice: Kreml vyvíjí na území
16 ČR nepřátelské aktivity); *Vyjde Evropě obrana před Ruskem?* (presupozice: Evropa se
17 musí bránit hrozcímu nebezpečí ze strany Ruska); *Moskva zvyšuje tlak na Západ*
18 (presupozice: Moskva dlouhodobě vyvíjí tlak na Západ), *Putin si vstřelil vlastňáka.*
19 *Rusové díky fotbalu dýchají doušky svobody* (presupozice: Rusové se cítí ve své zemi
20 nesvobodní) atd..²

21 Záměnu aserce za presupozici využívají samozřejmě také ruští žurnalisté, a to
22 zejména v textech, které jsou reakcí na kritiku Ruska ze strany českých politiků
23 a médií:

24 Чехия: Битва за «Новичок» перешла на новый уровень (titulek) „Момен-
25 тально на Земана набросилась местная **чешская пятая колонна, сидящая**
26 **во власти, которая как раз обслуживает интересы не Праги, а Лондона**
27 **и Вашингтона.**“³

28 Москва разрушила «антироссийский союз» в центре Европы (titulek) „Обра-
29 зованная в феврале 1991 года **Вишеградская группа (четвѣрка) должна была**
30 **стать образцом евроинтеграции и сдерживания России в Восточной Европе.**
31 **Четверть века она справлялась с поставленной задачей, став рассадником**
32 **русофобии и центром притяжения для других стран обширного региона. Но**
33 **этому пришел конец.**“⁴

34 Jako vděčný zdroj materiálu pro studie tohoto typu se ukazuje ruský zpravodajský
35 portál InoSMI.ru, na němž jsou prezentovány překlady vybraných článků analytické
36 publicistiky ze zahraničních médií, které se nějak dotýkají Ruska nebo ruských zájmů
37 ve světě. I když o charakter a nezávislost tohoto informačního zdroje, spojeného

² Titulky článků uveřejněných v letech 2015 a 2016 na zpravodajských portálech Aktuálně.cz, Forum24.cz, IHNET.cz, Lidovky.cz, Novinky.cz, Parlamentní listy.cz, Respekt.cz.

³ <<https://politobzor.net/166706-chehiya-bitva-za-novichok-pereshla-na-novyy-uroven.html>>

⁴ <<https://politobzor.net/178429-kak-moskva-razrushila-antirossiyskiy-blok-v-centre-evropy.html>>

1 se státní zpravodajskou agenturou Rossija segodnja, se v Rusku vede dlouhodobě
2 neustálý zápas, je pro ruské čtenáře důležitým zdrojem informací o tom, jak je Rusko
3 vnímáno ve světě, a naopak pro zahraniční pozorovatele je sledování redakčních
4 perexů a čtenářských komentářů a diskusí k těmto textům zajímavým materiálem
5 pro analýzu veřejného mínění přinejmenším určitých názorových skupin ruské
6 společnosti.

7 Přibližně do srpna 2018 se provozovatelé portálu drželi zásady uveřejňovat
8 překlady zahraničních článků bez redakčních komentářů, od září téhož roku pak
9 začaly být některé články doplňovány úvodními redakčními perexy, které většinou
10 věcně shrnují obsah původního textu, někdy však k němu také vyjadřují kritické
11 stanovisko redakce, a to rovněž nezřídka s využitím řečové manipulace.

12 V redakčním perexu k překladu článku s titulkem *Čeští legionáři v Rusku?*
13 *Nenávidění i respektování. Po 100 letech se nic nezměnilo* (Aktuálně.cz, 12. 11. 2018) je
14 autorem čtenářům formou skryté aserce (českoslovenští legionáři způsobili Rusku
15 mnoho bolesti) imputován apriorně negativní postoj k působení československých
16 legií v době občanské války v Rusku: „*Чешские легионеры оставили свой след*
17 *в России сто лет назад и по-прежнему вызывают у россиян сильные чувства:*
18 *ненависть, уважение, а порой и откровенное восхищение... Об этих чувствах*
19 *россиян и о том, как в России относятся к памяти чехословаков, причинив-*
20 *ших нашей стране немало боли, рассказывает репортер чешского портала*
21 *«Актуалне», проехавший по пути чехословацких легионеров.»⁵*

22 V dalším případě autor perexu k překladu textu o tragické situaci matek, které
23 v rusko-ukrajinském konfliktu přišly o své syny (*Vraťte mi syna, třeba jen malý kus*
24 *jeho těla*, Aktuálně.cz, 19. 12. 2018) formuluje jako presupozici tvrzení, že zprávy
25 o účasti pravidelné ruské armády v bojích v Donbasu jsou „vyčpělé klišé“, tedy jsou
26 nepravdivé: „*В этом репортаже — душераздирающие истории матерей, которые*
27 *до сих пор не знают, что случилось с телами их детей, погибших в кровавом*
28 *конflikte на востоке Украины. С начала войны на Донбассе они живут в мучи-*
29 *тельной неизвестности. И даже в этом рассказе об огромном человеческом горе*
30 *чешский журналист не упускает возможности повторить избитое клише*
31 *об участии в боях на Донбассе частей регулярной российской армии.»⁶*

32 K násobení manipulativního účinku může docházet v případech, kdy autor
33 použije spojení dvojí skryté aserce v rámci jedné výpovědi. V perexu k ruskému
34 překladu článku *Generál Petr Pavel soudí, že Rusko je větší hrozba než terorismus. To*
35 *Zemana a Klause nepotěší* (Forum24, 9. 11. 2018)⁷ je aserci vydávanou za presupozici
36 jednak propoziční složka fragmentu *несмотря на запугивание и дезинформацию*
37 (tj. zastrahování a dezinformování českého obyvatelstva ve vztahu k Rusku jsou

5 <<https://inosmi.ru/social/20181118/243948259.html>>

6 <<https://inosmi.ru/social/20181222/244297781.html>>

7 <<http://forum24.cz/general-petr-pavel-soudi-ze-rusko-je-vetsi-hrozba-nez-terorismus-to-zemana-a-klause-nepotesi/>>

1 nezpochybnitelným faktem), jednak propozice *большинство чехов их поддержи-*
 2 *вает* (tj. většina Čechů podporuje prezidenta a premiéra země v jejich kladném
 3 poměru k Rusku): „*Чехам стоит помнить, что они находятся под влиянием*
 4 *России, и забывать об этом опасно, заявил генерал Петр Павел. Эти заявления,*
 5 *вероятно, не порадуют Земана и его соратников, пишет чешский «Форум24».*
 6 *Ведь такие политики, как чешский президент авторитетно заявляют, что*
 7 *Россия никакой угрозы не представляет. А главное — **несмотря на запугивание***
 8 ***и дезинформацию большинство чехов их поддерживает.***“⁸

9 Manipulativního efektu je dosahováno také využíváním kvalifikujících výrazů
 10 vztahujících se k celému textu, kdy se komentátor snaží adresátovi apriorně
 11 imputovat vlastní postoj k textu jako celku, jako je tomu např. v redakčním perexu
 12 k překladu článku s tiulkem *Čím dál více Rusů lituje rozpadu Sovětského svazu.*
 13 *А Путин дѣлает, со мѣже, абы jim ho vrátil* (DeníkN.cz, 26. 12. 2018)⁹: „*Согласно*
 14 *опросам общественного мнения, о распаде СССР жалеют две трети россиян,*
 15 *утверждает чешский «Деник Н». По сравнению с советским уровнем жизни*
 16 *сейчас большинству россиян живется лучше, а Россия снова обрела вес на*
 17 *международной арене. Так почему же усиливается ностальгия по тому, что*
 18 *было хуже современной России, недоумевают автор и дает свое предвзятое по*
 19 *отношению к России объяснение.*“¹⁰ Také v tomto případě jde o skrytou aserci
 20 (presupozice: autor je vůči Rusku zaujatý).

21 Skrytá aserce je v manipulativních textech často kombinována s implikaturou,
 22 tedy postupem, kdy mluvčí vytvoří v podtextu kategorickou presupozici, která
 23 obsahuje skryté tvrzení, na jehož základě má adresát dospět k zdánlivě samostatným
 24 závěrům. Příkladem může být redakční perex ruského překladu článku Jiřího
 25 Paroubka *Špióni kolem nás...* (Aktuálně.cz, 4. 12. 2018)¹¹: „*Читали «Похождения*
 26 *бравого солдата Швейка»? Там начальник жандармского отделения в Путиме,*
 27 *сцапав Швейка, увидел в нем шанс заработать орден и тут же взялся за него*
 28 *как за русского шпиона. Точно так же Служба безопасности Чехии, пугая*
 29 *чехов русскими шпионами, хочет отчитаться за бесцельно потраченные*
 30 *деньги, пишет в «Актуальне» бывший премьер Чехии. Он объясняет, почему*
 31 *глупы и контрпродуктивны нападки на Россию и Китай.*“¹² Presupozicí je zde
 32 skryté tvrzení, že BIS si je vědoma neúčelnosti výdajů na protiruskou propagandu,
 33 implikaturou pak následně logicky vyvozený soud, že BIS je neschopná organizace
 34 žijící ze zástupných problémů, v tomto případě neexistující hrozby ze strany Ruska.

⁸ <<https://inosmi.ru/politic/20181109/243866964.html>>

⁹ <<https://denikn.cz44175/cim-dal-vice-rusu-lituje-rozpadu-sovetskeho-svazu-a-putin-dela-co-muze-aby-jim-ho-vratil/?ref=list>>

¹⁰ <<https://inosmi.ru/politic/20181227/244323100.html>>

¹¹ <<http://blog.aktualne.cz/blogy/jiri-paroubek.php?itemid=32963>>

¹² <<https://inosmi.ru/politic/20181206/244176311.html>>

1 Příkladem využívání skryté aserce ať už v pomyslné či reálné rusko-české mediální
 2 „informační válce“ oběma stranami mohou sloužit fragmenty z perexů českého článku
 3 Petry Procházkové s titulkem *Čech natočil film o Krymu. Pátral po tom, jak tam žijí,*
 4 *protestují i zneužívají psychiatrii* (DeníkN.cz, 27. 11. 2018) a jeho ruského překladu.
 5 V perexu k původnímu českému textu je obsaženo skryté tvrzení, že proukrajinsky
 6 smýšlející obyvatelé Krymu jsou umlčovani a perzekvováni: „*Na Krym odjel zjistit,*
 7 *jak tam zacházejí s lidmi, kteří vyvěšují ukrajinské vlajky, provozují zoologické*
 8 *zahrady, nechťejí oslavovat Vladimira Putina a nenechají si zacpat ústa. Film*
 9 *režiséra Jaroslava Kratochvíla (Polo)ostrov Krym však nevypráví jen o zneužívání*
 10 *psychiatrie, pronásledování Krymských Tatarů a útisku Ukrajinců. Slovo dostali i ti,*
 11 *kdo chtějí žít v Rusku a vzpomínají na staré dobré sovětské časy.*“¹³ Manipulativní
 12 účinek redakčního komentáře k ruskému překladu téhož článku je naopak založen
 13 na skrytém tvrzení (samozřejmém předpokladu), že v české společnosti vládne vůči
 14 Rusku všeobecně nepřátelská (rusofobní) atmosféra: „*Чешский режиссер-докумен-*
 15 *талист отправился в Крым и снял фильм о жизни там после присоединения*
 16 *полуострова к России. Фильм получился антироссийским — это и понятно,*
 17 *ведь в нынешней атмосфере русофобии другой не привлек бы внимание.*
 18 *Режиссер, объявив о задаче показать объективную картину жизни в Крыму, на*
 19 *самом деле показывает только тенденциозно подобранные эпизоды с претензией*
 20 *на объективность.*“¹⁴

21 Typickou ukázkou manipulativního řečového chování s využitím tzv. sloučené
 22 (zavádějící) otázky je titulke článku *Benešik vzkazuje Rusku: Proč jste jen benzínová*
 23 *pumpa? Chcete se vyrovnat silným, ale nemáte na to* (Parlamentní listy.cz, 23. 10.
 24 2018).¹⁵ V sugestivně formulované řečnické otázce, vložené autorem článku do úst
 25 předsedy poslaneckého výboru pro evropské záležitosti Ondřeje Benešika, v níž
 26 je navíc využito expresivního metaforického přirovnání Ruska k čerpací stanici,
 27 lze identifikovat presupozici, že mezinárodní politicko-ekonomická váha Ruska
 28 je založena pouze na jejím surovinovém bohatství. Reakcí na tuto invektivu je
 29 v redakčním perexu ruského překladu ironizující zpochybnění odborných kom-
 30 petencí autora inkriminovaného výroku (*этому «эксперту»*) a rovněž využití
 31 skrytého tvrzení, kdy je asertivní komponent výrovy (politická infantilita autora
 32 výroku) formulován jako sémantická presupozice: „*Почему Россия остается*
 33 *«бензоколонкой»? Почему она проводит агрессивную политику в отношении*
 34 *соседей? В ответ на просьбу прокомментировать намерение США выйти из*
 35 *РСМД эти вопросы задает чешский политик в статусе — ни много ни мало —*
 36 *главы парламентского комитета по европейским делам. Видимо, ОТВЕТИТЬ ПО*

¹³ <<https://denikn.cz/27508/cech-natocil-film-o-krymu-patral-po-tom-jak-tam-ziji-protestuji-i-zneužívaji-psychiatrii/?ref=list>>

¹⁴ <<https://inosmi.ru/politic/20181201/244124099.html>>

¹⁵ <<https://www.parlamentnilisty.cz/arena/rozhovory/Benesik-vzkazuje-Rusku-Proc-jste-jen-benzinova-pumpa-Chcete-se-vyrovnat-silnym-ale-nemate-na-to-556439>>

1 *существо этому «эксперту» мешает политическая инфантильность, и он*
2 *все сваливает на русский менталитет.*¹⁶

3 Každý lidský jedinec jako člen určité společnosti, příslušník určitého národa, občan
4 konkrétního státu, ale i člen nějaké komunity, sociální skupiny nebo pouze partner
5 ve formálním i neformálním dyadickém vztahu je neustále vystaven názorovému
6 ovlivňování a sám své okolí v daném komunikačním prostředí ovlivňuje. V pracích
7 věnovaných problematice řečové manipulace a jazykové agrese bývá často citován
8 názor významné představitelky americké pragmalinguistiky Robin Lakoffové, že
9 všichni lidé neustále manipulují ostatními pomocí jazyka a veškerá naše vzájemná
10 komunikace je „politická“, ať už změrně či neuvědoměle, od nejintimnějšího tête
11 à tête (mikropolitika) až po komunikáty adresované milionům (makropolitika),
12 přičemž cíle jsou v obecné rovině stejné, a prostředky velmi podobné (LAKOFF
13 1990, 17). Masmediální komunikace se z tohoto hlediska nutně řídí v zásadě stejnými
14 principy, přičemž zamýšlený persvazivní účinek se v tomto případě násobí mírou
15 konzumovanosti daného média potenciálními adresáty. Jak ukazuje řada výzkumů
16 zaměřených na zjišťování faktorů ovlivnitelnosti populace negativní persvazi
17 (propagandou), míra ovlivnitelnosti přitom není přímo závislá na stupni vzdělání
18 či inteligence adresátů, do hry zde významně vstupují především takové sociální
19 a psychosociální charakteristiky jako výchova v rodině, sociální prostředí, stupeň
20 sebehodnocení, hodnotové preference, zájmy atd. Cílená systematická výchova
21 k mediální gramotnosti se tak zdá být jedinou, byť dlouhou, tvalou a obížnou cestou,
22 jak v populaci pěstovat kritické myšlení a tím i odolnost vůči jazykové manipulaci
23 a propagandě.

24 **Literatura:**

25 GAZDA, J.: *Rusko a ruské zájmy v českém mediálním prostoru (česko-ruská reflexe).*

26 In: ŠTEFANČÍK, R. (ed.): *Jazyk a politika. Na pomezí lingvistiky a politologie II.*
27 Bratislava: EKONÓM, 2017. s. 226–234. ISBN 978-80-225-4424-5.

28 LAKOFF, R. T.: *Talking Power. The Politics of Language.* New York: Basic Books, 1990,
29 336 s. ISBN 9780465083589.

30 STRAWSON, P. F.: *Introduction to Logical Theory.* Abingdon: Routledge, 2011, 266 s.
31 ISBN 978-0-415-61857-1.

32 АПРЕСЯН, Ю. Д.: *О московской семантической школе. Вопросы языкознания,*
33 *2005, 1, с. 3–30.* <http://issuesinlinguistics.ru/pubfiles/2005-1_3-30.pdf>. [online].
34 [cit. 6. 4. 2019].

¹⁶ <<https://inosmi.ru/politic/20181026/243544981.html>>

- 1 БУЛЫГИНА, Т. В., ШМЕЛЕВ, А. Д.: *Языковая концептуализация мира (на мате-*
2 *риале русской грамматики)*. Москва: Языки славянской культуры, 1997, 576 с.
3 ISBN: 5-88766-051-1.
- 4 ЗАВЬЯЛОВА, О. Н.: *Речевое или языковое манипулирование*. Я – русский, 2016.
5 <<http://iamruss.ru/rechevoe-ili-yazykovoe-manipulirovanie/>>. [online]. [cit. 12. 4.
6 2019].
- 7 КРОНГАУЗ, М. А.: *Семантика: Учебник для вузов*. Москва: Рос. гос. гуманитар.
8 ун-т, 2001, 398 с. ISBN 5-7281-0344-8.
- 9 МАКАРОВ, М. Л.: *Основы теории дискурса*. Москва: ИТДГК «Гнозис», 2003, 280 с.
10 ISBN 5-94244-005-0.
- 11 МАНАЕНКО, Г. Н.: *Осложненное предложение в языке и речи: Очерки по теории*
12 *и методологии исследования*. Ставрополь: Изд-во СГУ, 2003, 254 с. ISBN 5-88648-
13 -410-8.
- 14 ФУРСАНОВА, Т. В.: *Языковая демагогия в политическом дискурсе газеты*. Вест-
15 ник КарГУ, 2009. <<https://articlekz.com/article/4550>>. [online]. [cit. 22. 4. 2019].

16 **Jiří Gazda**, gazda@phil.muni.cz
17 Masaryk University, Faculty of Arts, Department of Slavonic Studies, Brno, Czech
18 Republic